

Nikolay Aretov

(Sofia, Institute for Literature (IL), Bulgarian Academy of Sciences)

Breaking the Norm: The Work of Yurdan Trifonov Revisited

Abstract: The paper deals with the life and work of the remarkable scholar Yurdan Trifonov (1864-1949), bringing to light new and little known facts about him and his family while discussing his scientific method from a present-day perspective. When studying literary (as well as folklore) works, he was above all a historian searching for sources and explaining facts and then a philologist skilfully interpreting linguistic peculiarities. He did not involve in theorisation and explicit reasoning on methodological matters. What made him unexpectedly (post)modern was his desire to unearth the logic of past events and to look for the motives leading the witnesses to one or another assertion. Finally and probably most importantly, Y. Trifonov consistently questioned historical myths and the established convenient interpretations of events and texts from the past.

Николай Аретов

(София, Институт за литература, БАН)

Извън нормата: Още веднъж за делото на Юрдан Трифонов

През последните десетилетия в осмислянето на миналото все по-ясно се очертава опозицията между, казано най-условно, възвеличаващия и проблематизиращия подход. В литературната история и други хуманитарни дисциплини и особено в изследвания, които стоят някъде на границата между няколко традиционни дисциплини, се заговори за „деконструкция” и „нов историзъм”. Подобен подход не само достигна до българските хуманитаристи, но и се превърна в своеобразна мода, със всички произтичащи от това негативни последици.

Всъщност усъмняването в наложените представи за събития, лица, текстове и документи, съвсем не е нещо ново. Според Р. Козелек „Ако проектираме темпоралните структури на историческия опит върху начините на разказване, писмено представяне и методологическа обработка на опита [...], могат да се посочат три типа: записване, дописване и пренаписване на историята.”¹ Проблематизирането или „пренаписването”, според тази терминология, отговаря на „...някакви изменения в опита, които са равнозначни на нов опит” и то далеч не е нещо ново, а започва още с Тукидит – „класическият случай на методологически рефлексивно пренаписване на предварително дадени исторически сведения, които вече не се съгласуват с неговия собствен опит”².

Несъмнено началото на XXI в. предполага съобразяването с натрупания през последните години „нов опит”. Но би било най-малкото късогледо, ако волята за преосмисляне на миналото се сведе само до промените от последните десетилетия, които далеч не са само политически и технологически. Всъщност опитът непрекъснато

се променя и разглеждането на миналото винаги е съпроводено с преосмислянето на по-стари представи и конструкции.

През модерната епоха в България подобно отношение към представите за миналото могат да се открият още в началото на XX век, ако не и по-рано. Най-често те са елемент от цялостната лична изследователска програма на големите учени като Ив. Шишманов или Йордан Иванов. Една от фигурите, които в най-голяма степен изразяват подобен подход, е Юрдан Трифонов. Емблематични са неговите студии „Спомените на П. Р. Славейков за първото му затваряне и за първата му песен против гръцките владици”³, „Преданието за изгорена старобългарска библиотека в Търново”⁴, „Съчиненията на П. Р. Славейков с исторически характер”⁵, които излизат в началото на XX век. Те не са останали незабелязани от по-късните изследователи, цитирани са (и са оспорвани) от по-късни автори.

Кой всъщност е Юрдан Трифонов (1864-1949)? Той е роден в Плевен. Когато в „История на града Плевен” говори за общи абонаменти за вестници, авторът си спомня за баща си:

В едно такова сдружение влизаше и неграмотният, но любознателен наш баща. [...] Едни от тях знаеха да четат сами [...], а други, като баща ни, имаха грамотни деца; но и едните, и други не се задоволяваха с това, а ходеха в някое близко кафене, гдето родолюбивият сакеларий поп Петър Каменоделецът, някогашен учител, не само четеше вестника, но и го „тълкуваше” [...] „Ти четеш вестника и по-бързо от дядя Петра”, ни казваше понякога баща ни, „ама не можеш да го тълкуваш като него”.⁶

Ученолюбивият младеж постъпва в Петропавловското духовно училище край Лясковец, когато там е преподавател Климент Браницки (Васил Друмев). На него е посветен един от по-разгърнатите трудове на Ю. Трифонов. Сред учителите му тук са Трайко Китанчев и Петър Икономов. Бъдещият изследовател учителства няколко години в Търново (1885-1990), след това завършва филология и история в Софийския университет (тогава още Висше училище) през 1893 г.

Юрдан Трифонов не се насочва към кариера в Университета, не е известно и да е специализирал в чужбина. Съществуват различни обяснения, казани мимоходом в малкото текстове, посветени на делото му. Някои свързват това с отдадеността му на учителската професия, на желанието му да има повече време за изследователска работа. Според други „той няма възможност да постъпи във Висшето училище, тъй като преподавателските места са били заети от млади хора, учили и специализирали в чужбина. При второто попълнение на специалността славянска филология е вече около четиридесетгодишен.”⁷ Трудно може да се каже коя от изброените причини е основна. Известни са и други случаи от малко по-късно време, отлично подготвени младежи с несъмнени качества не намират място в университета. Такъв е случаят с десет години по-младия Стефан Минчев (1874-1912), също изследовател на делото на В. Друмев, който има лошият шанс да се яви на един конкурс с Боян Пенев.

Така или иначе, професионалният му път преминава като учител по български език, философия и история в София (1894-1908, 1920-1926) в Първа мъжка гимназия и във Военното училище. Преподавател е и на царските деца – Борис, Кирил, Евдокия и Надежда. През 1926 доброволно напуска учителското поприще, за да се отдаде изцяло на „книжовна дейност” – друг негов жест, който в някаква степен излиза от нормата на времето.

Не би било точно, ако се каже, че Трифонов е държан настрана от научния живот. През 1906 г. той става действителен член на БКД (днес БАН), а по-късно - секретар (1923-1931) и председател (1936-1938) на Историко-филологическия клон на БАН. През 1939 е избран за почетен доктор на Софийския университет. Архивът му

пази немалка кореспонденция учени от България и чужбина, свързана главно, но не единствено със секретарството в Академията. И все пак, пътят на учения Ю. Трифонов се различава от обичайната професорска кариера по това време.

Въпреки че след постъпването във Висшето училище Ю. Трифонов се установява в София (той живее на ул. „Врабча” 24), ученият остава свързан с родния си град, приживе подарява библиотеката си на плевенското читалище „Съгласие”. Дългогодишната му изследователска работа, свързана с написването на историята на родния град – един и до днес образцов труд в жанра си – свидетелства както за работата с писмени източници и събиране на сведения от плевенчани, така и за трудностите около публикуването на труда, за което се разменя значителна кореспонденция.

Няколко думи за семейството му. Иванка Гъбенска – съпругата на Юрдан Трифонов произхожда от известен габровски род, към който принадлежи и поп Йовчо. Баща ѝ - свещеник Иванчо поп Петков (1842-1876) – е обесен по време на Априлското въстание. Преди брака тя е учителка в Габрово. Двата ѝ братя Христо и Петър Гъбенски написват и издават първата история на родния си град.⁸ Тя ще да е била един от примерите, които много по-късно Ю. Трифонов следва при написването на своята история на Плевен, като дори заглавието точно следва модела на книгата на Гъбенски.⁹

След смъртта на Иванка Трифонова през 1935 г. съпругът и синовете Трифон Трифонов и Иван Трифонов учредяват в нейна памет фонд при Българската академия на науките на името на Иванка Юр. Трифонова и внасят в него сто хиляди лева.¹⁰ Подобно на други, с пари на фонда се купуват книги за библиотеката на БАН, дават се награди и пр. Фондът съществува до 1951 г., когато е включен в общия фонд „Академия”¹¹.

Няколко думи за синовете. По-големият – Трифон Трифонов (1895 – 1945) – е офицер. През 1940 година е назначен за началник на оперативния и мобилизационния отдел в Щаба на войската, а от 1941 г. е началник на Беломорския отряд, а след това - на Шестнадесета пехотна дивизия. През 1943 г. е произведен в чин генерал-майор и е назначен за командир на Втори окупационен корпус. На 11 май 1944 г. е назначен за началник на Щаба на войската, на който пост е до 6 септември 1944 г., когато преминава в запаса „по собствено желание”. Генерал-майор Трифон Трифонов е осъден на смърт от Народния съд и разстрелян на 15 март 1945 г. По същия начин завършва земния път и на сина на Ив. Шишманов – писателя и дипломата Димитър Шишманов. В ЦДА се пази документ, озаглавен „Писмени свидетелства на ген. Трифон Трифонов относно даваните разпорежданията за борба с нелегалните на правителството на г. Багрянов”.¹²

По-малкият брат Иван (1897-1974) завършва химия в Софийския университет през 1922 г. Специализира в Германия (Kaiser Wilhelm-Institut für Kohlenforschung в Бреслау). От 1922 г. става преподавател в Софийския университет, 1925 през е избран за редовен доцент и създава катедрата по Неорганична химична технология¹³, извънреден професор от 1930 г.; редовен професор от 1935 г., декан на физико-математическия факултет (1935/36). Един от основателите на Висшето техническо училище (ВИАС, УАСГ) в София през 1942 г.

Архивът на Юрдан Трифонов в БАН пази писма на двамата му сина до него от 30-те и началото на 40-те години. Те са писани по време на престой на Иван в Германия, както и на двамата в Беломорието, и, наред със семейните дела, коментират политически въпроси, настроенията в армията и пр.¹⁴

Юрдан Трифонов е автор на сравнително малко книги, при това от различни области на познанието. Дебютира с една „Психологическа христоматия” (1897),

подготвена заедно с Н. Станев. Публикува две малки книги за цар Борис-Михаил (1907, 1927) и две сравнително по-разгърнати изследвания за Иван Вазов (1920) и Васил Друмев – Митрополит Климент (1926). Най-разгърнат, най-познат и най-цитиран е с последната му книга „История на града Плевен до Освободителната война” (1933, фототипно издание 2010). В някои библиотеки като самостоятелни издания се намират и отделни отпечатъци на студии, публикувани в Списание на БАН и др.

Предпочитаният от Ю. Трифонов жанр е студията по конкретен въпрос, публикувана в периодични научни издания и сборници. Първите му публикации са от края на XIX в., в началото слова, рецензии и вестникарски статии, а през първите четири десетилетия на новия век сравнително редовно излизат и научните му изследвания. През 40-те години те намаляват, а след 1945 практически спират. В архива му има ръкописи, за които може да се предположи, че са чернови и записки за незавършени или непубликувани изследвания.

Десетилетия след смъртта му съчиненията на Ю. Трифонов не са издавани. В средата на 80-те години Трифон Банков и Божидар Райков започват подготовка на амбициозно двутомно издание, което обаче не се реализира, било поради тежките издателски механизми, било поради политически причини, а и поради смъртта на двамата съставители, много сериозни изследователи на средновековната българска литература.¹⁵ През 2004 г., когато и Б. Райков, и Тр. Банков не са между живите, все пак излиза един том избрано, в който са включени статии и студии на Ю. Трифонов, посветени на средновековната литература.¹⁶

Пътят на Ю. Трифонов до днешните поколения бе облекчен от електронното издание „Избрани студии”¹⁷. То бе съставено от Надя Данова и Н. Аретов и публикувано от „Литернет” през 2006 г. В работата по него взеха участие Албена Вачева, Николай Папучиев и Тодор Моллов, който подготви фолклористките студии на Ю. Трифонов. Въпреки че докато го подготвят, съставителите не познават изданието на Тр. Банков (което и днес трудно се намира), електронното издание включва изцяло други текстове. В началото акцентът бе поставен върху най-дискусионните и от известна гледна точка най-актуалните студии на Ю. Трифонов, посветени на първо място на културното развитие на българите през XVIII и XIX век, като постепенно вниманието се насочи към важни изследвания на Ю. Трифонов в областта на фолклора и църковната история.

Повече от скромно е и писаното за Ю. Трифонов. Няколко статии, свързани с юбилеи¹⁸ и с архива му¹⁹, отделни публикации в алманаха на БАН за дълго изчерпват списъка. От 1944 до 1960 г. за Трифонов не се пише, но някои от трудовете му се цитират от сериозните автори. Което до известна степен е нормата на времето, като, поради спецификата на заниманията му, на Ю. Трифонов като че ли са спестени разгромяващите критики от марксистки позиции, които получават други „буржоазни” учени. Сред това, от време на време започват да се появяват наблюдения върху езиковедските му изследвания²⁰ и отделни популярни статии, главно в местни издания. От тях внимание заслужава появилата се през 2010 в плевенския в. „Посредник” статия на Цветанка Христова „Забравените: Юрдан Трифонов – ученият, който не забрави Плевен”²¹

В края на XX в. се провеждат и две научни сесии, посветени на делото на акад. Ю. Трифонов. Първата е организирана от Пловдивския университет и е посветена преди всичко на езиковедското му наследство. Тогава е подготвена и библиография на трудовете му.²² Няколко години по-късно в Плевен отново се провежда конференция, която има амбицията да представи по-цялостно жизнения път, архива и на първо място

научното наследство на Ю. Трифонов – езикознание, история, фолклористика, литература.²³

* * *

Кои са тезите на Ю. Трифонов, които заслужават специалното внимание на днешната научна общност? Кои са акцентите в неговото дело, които бихме искали да поставим?

На първо място вероятно трябва да се постави метода на Ю. Трифонов. Когато изследва литературни (а и фолклорни) произведения той е на първо място историк, който търси извори и изяснява факти, след това филолог, който умело тълкува езикови особености. При него отсъства теоретизирането и експлицитното разсъждаване по методологически въпроси. Това, което го прави неочаквано (пост)модерен е желанието да открие логиката в събитията от миналото и да потърси мотивите, водили свидетелите до едно или друго твърдение.

Следвайки класическите принципи на академизма (някои биха казали – на позитивизма) Ю. Трифонов, всъщност подобно на много изследователи от края на XX в., се чувства задължен да съпоставя твърденията, които открива в текстовете от миналото, да се запита за тяхната обективност. Подобно питане, познато още в древността, придобива нов смисъл през втората половина на XX в., например в анализите на М. Фуко и неговите немалко последователи, които излизат на авансцената у нас в последното десетилетие на XX в., много след смъртта на Ю. Трифонов. Десетилетия по-рано Петър Динеков посочва неговото критично отношение към източниците и „понякога твърде голямото значение”, което Ю. Трифонов отдава „на чисто логическите доказателства”, както и това, че „литературният изследвач играе предимно помощна роля”, а историкът излиза на преден план.²⁴ Това мнение, част от вероятно най-представително разглеждане на делото на Ю. Трифонов, е изказано в духа на тогавашното време, което не е времето на Ю. Трифонов, но не е и нашето. Статията на П. Динеков е писана близо петнадесет години след смъртта на Ю. Трифонов, а от публикуването ѝ е изминало повече от половин век – време, което като че ли би трябвало да ни научи да бъдем по-критични към всякакви тези. Което ще рече, малко парадоксално, да се върнем към разбиранията на Ю. Трифонов.

С духа на времето, а сигурно и с желанието все пак да бъде споменат с добра дума „буржоазният учен”, може да се обяснят фрази като: „Нашата марксистическа наука е преодолела методологията и общите идейни позиции на Ю. Трифонов и се е насочила към решаването на много по-сложни и по-широки задачи.”²⁵ Всъщност П. Динеков е подчертано добронамерен и може би не съвсем несъзнателно си противоречи, когато привежда следния цитат от студията на Ю. Трифонов за Беседата на Презвитер Козма, която, по думите на Ю. Трифонов, „не е историческо, а е поучително-изобличително произведение, затова трябва да се види дали и в нея няма преувеличения и отклонения, свойствени на този вид произведения... Още по-важно е да се види доколко вярно е предал Козма учението на богомилите.”

Същото в пълна сила се отнася и до отношението към фолклора. Ю. Трифонов е сред изследователите, които се дистанцират от удобното, но наивно разбиране, че фолклорът представлява пряко отражение на историческите събития и предпочита да говори за „слаби следи от реалистично възпроизвеждане на исторически събития” и за „преобладава епическа обработка на широко разпространени международни мотиви” („Бележки върху развитието на песните за Новака у българите и сърбите”).

Не може да не се изтъкне и нещо друго. Ю. Трифонов се насочва към важни проблеми, които продължават да са актуални за българската гражданска и културна история много десетилетия, след като големият историк се е насочил към тях.

Много от тезите на Ю. Трифонов се налагат в науката, други срещат известна съпротива. По отношението на по-новата гражданска и културна история поне два проблематични възела привличат вниманието. Единият е свързан с легендата за изгорените стари български книги, другият е аналитичното осмисляне на живота и делото на П. Р. Славейков. Те са предизвиквали и продължават да предизвикват дискусии и заслужават да им бъде отделено малко внимание тук. Показателно е, че при работата над замисленото двутомно издание на Ю. Трифонов Тр. Банков и Б. Райков се отказват точно от тези статии, които през 1986 г. като че ли са изглеждали неуместни и вероятно са подлагали на риск осъществяването на начинанието.²⁶

Вече близо век студията на Ю. Трифонов „Преданието за изгорена старобългарска библиотека в Търново” (Сп. БАН, 14, Клон историко-филологически и философско-обществен, 1917, № 8) стои в центъра на един голям дебат. Привидно фактологическа, тя засяга (без да ги назовава точно с тези думи) проблемите за манталитетите, стереотипите, образа на другия и изграждането на националната митология, на „въобразената общност” (Б. Андерсън) на нацията. Тя изследва детайлно произхода и разпространението на преданието за откриването на стара библиотека в Търново и нейното унищожаване от митрополит Иларион Критски. Мнозина от дейците на Българското възрождение участват в изковаването и налагането на този много удобен за българския национализъм сюжет. По-късно много изследователи се насочват към него, едни от тях търсят реалната му основа, други се усъмняват в нейното съществуване. Между скептиците са Ив. Шишманов, митрополит Климент, Й. Попгеоргиев, Й. Иванов. Но и едните, и другите неизменно се позовават на студията на Трифонов.²⁷

Непредубедеността е едно от забележителните качества на изследователя Ю. Трифонов. Допълнено с респектиращата научна ерудиция и отличното познаване на фактите, тя (непредубедеността) му помага (бих казал – застава го) да вижда сложността на разглежданите явления и, въпреки че е дългогодишен учител, да бяга от школските, от лесните и популярни решения и изводи. Класически пример е представянето на църковната борба в Плевен, в която конфигурацията на противостоящите лагери се оказва доста по-сложна от популярното противопоставяне на гърци-фанариоти и български патриоти. Конфликтите имат корени и в личностите на участниците, и в материалните им интереси, а и в други, привидно външни фактори.

Малко странно, това не винаги се забелязва, дори и от по-късни автори, които разглеждат подчертано добронамерено делото на Ю. Трифонов. Позовавайки се на свои изследвания, публикувани десетилетия след смъртта на академик, М. Грънчаров пише:

При разглеждането на въпроса за участието на плевенчани в църковно-националните борби неизвестни остават причините за възникването на движението, за отказа на плевенчани да се включат в ранния етап на борбата, която врачани повеждат срещу епископ Агапий. Не е показано също участието на гр. Плевен в някои общонационални акции по църковния въпрос.²⁸

Някои открити по-късно документи със сигурност уплътняват картината, обрисувана от Ю. Трифонов. Но не мисля, че събитията са интерпретирани непълно, а „причините” им не са забелязани. (Споменаването на „причините” на историческите събития провокират към отклонение по посока на марксистическата наука, но няма да се подам на това изкушение.)

По същия задълбочен начин в отлично документирания му много ценен труд за родния му град Ю. Трифонов представя и училищния живот, реформите в Османската империя, революционна дейност и т.н. А някои от многобройните лаконични портрети на видни плевенчани, вградени в текста, разказват невероятни истории, които биха били отлична основа за вълнуващи литературни творби. Да спомена само трагичните фигури на Александър Живков, Константин Юрданов и Янаки Бенов, загинал нелепо през Освободителната война. Или епископ Доротей, неуспешно съчетал търговията и духовния сан, и неговият наследник на поста, също българин – епископ Паисий. А редом с тях – размирния Васил Ганчев. Оставян настрана успоредните портрети на учителите Нестор Марков и Димитър Душанов, които навремето ми бяха нещо като образец, когато се опитвах да навляза в живота и делото на Димитър и Рахил Душанови.

Във вече няколко пъти цитирания юбилеен сборник за Ю. Трифонов е поместена и една странна статия. Нейната авторка – Лизабет Любенова – твърде лесно решава въпроса със споровете около достоверността на епизода с изгарянето на Търновската библиотека. Без особени аргументи Л. Любенова не само отхвърля не малко от историческите тези на Трифонов, но и предлага обобщения и инсинуации (по повод отношението на Трифонов към В. Златарски и др.), които са показателни за издръжливостта на негативизма към големия учен. Например: „Ще отбележим само, че наред с позитивните твърдения, налице е един стремеж у Юрдан Трифонов на всяка цена да отрича мнения, изказвани от авторитетни учени, както и да опровергава критики, отправени срещу него от покойни вече историци”. Любенова говори и за „наличие на известни професионални комплекси, които се засилват с годините” и заключава, че „за съжаление същите нихилистични тенденции са накарали Ю. Трифонов да отрече достоверността за каквото и да било ликвидиране на книжовното богатство...”²⁹

Вглеждането на Ю. Трифонов в житейския път и творчеството на П. Р. Славейков също поражда възражения. Сред изследователите, които не са съгласни с тезите му са Д. Косев³⁰, С. Баева³¹ и други. Но, струва ми се, те не успяват да отхвърлят основната част от аргументите на Ю. Трифонов, да предложат нови факти и документи, които да оборят тезите му. Днес читателят остава с впечатлението, че твърденията на Ю. Трифонов биват представяни като един вид покушение към класика, което трябва да бъде отхвърлено с възмущение. Струва ми се, че нещата са доста по-сложни. Покушение, разбира се няма, Ю. Трифонов цени високо Славейков, без да го идеализира, но и не приема съществуването на недосегаеми за изследователя лица и области. Това негово полемично по своята същност разбиране е напълно актуално и днес, а ролята на П. Р. Славейков (и на каноничните тълкувания на неговите текстове, на първо място на „Изворът на белоногата”) в съзнателното изковаване на националната митология (включително и чрез използването на недостоверни факти) не подлежи на съмнение.

Няма нищо по-погрешно това на изследователи като Ю. Трифонов да се приписва национален нихилизъм или някакъв друг подобен грях. Всъщност той е патриот от най-висша проба във всички възможни смисли на тази дума и делото му го доказва недвусмислено. Нещо повече, на него не са му чужди известни увлечения, които могат да се открият под повърхността на някои негови текстове. Не може да се пропусне и недвусмисления му местен патриотизъм, засвидетелстван от образцовата в своя жанр негова книга „История на града Плевен до Освободителната война” (Плевен: 1933). Но по-същественото е, че високият, просветеният патриотизъм всъщност

предполага и висока възискателност към аргументите, които използва, категорично отхвърляне на примамливо звучащи хипотези, изградени върху съмнителни факти.

Няколко фактора определят не особено щедрото на похвали отношение на съвременниците и следходниците към делото на Ю. Трифонов и дават основание то да се разглежда като стоящо донякъде извън нормата. Нека ги повтора. Акад. Трифонов няма университетска кариера, не специализира в престижни чужди научни центрове, не написва трудове по фундаментални въпроси и обхватни теми. Вместо монографии и многотомни издания от типа „история на българите”, „история на новата българска литература”, „историческа граматика на българския език” и пр., той пише „История на града Плевен”. Занимава се главно с конкретни исторически и филологически проблеми, които привидно изглеждат важни за някакъв тесен кръг от изследователи, които пък понякога са ревниви към проблематиката, на която са се посветили. И, може би най-важното, Ю. Трифонов последователно се усъмнява в историческите митове и утвърдените удобни интерпретации на събития и текстове от миналото. За пълнота към това трябва да се прибави, че поне в първите десетилетия след края на Втората световна война трудно може да се очаква особено благосклонно отношение към бащата на един генерал, осъден на смърт от т. нар. Народен съд.

Струва ми се, че малко парадоксално, същите фактори, определят и позитивното отношение на изследователи от по-новите поколения. И докато политическите мотиви с основание и слава богу остават на заден план, то потапянето във фактите и отсъствието на методологически увлечения; проблематизирането на митовете и усъмняването в готовите истини не само не са загубили актуалност през XXI в., но и излизат (или поне би трябвало да излизат) на преден план в научните търсения на хуманитаристи с различен профил.

¹ Козелек, Р. *Пластовете на времето*. Прев. Хр. Тодоров. С.: Дом на науките за човека и обществото, 2002, с. 48.

² Пак там, с. 65.

³ *Сп. БАН*, кн. 9, 1914.

⁴ *Сп. БАН*, 14, Клон историко-филологически и философско-обществен, 1917, № 8.

⁵ *Сп. БАН*, 38, кл. Ист.-филол. и фил.-общ., 20, 1929.

⁶ Трифонов, Ю. *История на града Плевен до Освободителната война*. Издава плевенското читалище „Съгласие”, София, 1933, с. 340.

⁷ Христова, Цв. Забравените: Юрдан Трифонов - ученият, който не забрави Плевен. - <http://posredniknews.com/site/svetski-novini/lichnosti/6848-2010-04-14-08-41-04> (видяно на 15 септ. 2015).

⁸ Гъбенски, Христо и Гъбенски, Петър. *Историята на града Габрово и габровските въстания*. Друж. печ. Заря, 1903. (фототипно изд. 2003)

⁹ Трифонов несъмнено познава книгата на Гъбенски и я цитира в „Унищожаването на търновската патриаршия и заместването ѝ с автономно митрополитство-архиепископство” (*СбНУНК*, 22-23, 1906-1907), вероятно и в други свои изследвания.

¹⁰ Вж. НА БАН, фонд 1к. „БАН”, опис 2, а. е. 1201.

¹¹ Вж. НА БАН, фонд 2, а. 1. 1201; вж. и *Енциклопедия дарителство*. Дарителски фондове и фондации в България. 1878 – 1951. Т. 1, С.: Български дарителски форум, 2011, с. 367 (и Т. 2, с. 134).

- ¹² Вж. <http://archives.bg/narodensud/SEARCH?defendant=42> (видяно на 15 септ. 2015).
- ¹³ Вж. <http://www.chem.uni-sofia.bg/depart/itchem/> (видяно на 14 септ. 2014)
- ¹⁴ Вж. НА БАН, фонд 29, а. е. 163-168.
- ¹⁵ Вж. Симеонов, Цв. Трифон Банков – един от изследователите на акад. Юрдан Трифонов. - В: *Научна сесия Акад. Юрдан Трифонов 1864-1949*. Плевен. 1994. Научна сесия Академик Юрдан Трифонов (1864-1949), Плевен, ноември 1994 г. : Докл. и науч. съобщения / Науч. ред. и състав. Георги Данчев, Михаил Грънчаров. - Враца : [Ист. музей], 1996, с. 141-145.
- ¹⁶ Трифонов, Ю. *Избрани произведения*. Съст. Тр. Банков. Плевен [без издател], 2004, 392 с.
- ¹⁷ Вж. http://www.liternet.bg/publish17/iu_trifonov/izbrani/
- ¹⁸ Вж. Чолаков, Р. Юрдан Трифонов, неуморим изследвач. – *Родина*, 1939, № 1; Пенев, П. Юрдан Трифонов: Живот и дейност. - *Лит. седмица*, I, № 17, 6 юни 1939, с. 1-2, 4. По-долу ще стане дума за статията на П. Динеков.
- ¹⁹ Велева, Д. Архивни фондове и сборки в БАН. – *Изв. Архивния институт*, 1957, № 1.
- ²⁰ Вж. Попов, К. Йордан Трифонов като езиковед: (По случай десет години от смъртта му). - *Български език*, X, 1960, № 1, с. 74-82.
- ²¹ Вж. Христова, Цв. Забравените: Юрдан Трифонов... - <http://posredniknews.com/site/svetski-novini/lichnosti/6848-2010-04-14-08-41-04> (видяно на 15 септ. 2015)
- ²² Вж. Влашева, Ив. и Ив. Куцаров. Библиография на трудовете на Юрдан Трифонов. – *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, Т. 27, № 1, 1989, с. 63-72. По-пълна библиография, която стъпва на събраното от Влашева и Куцаров, е публикувана в електронното издание на „Избрани студии“.
- ²³ Научна сесия Акад. Юрдан Трифонов 1864-1949. Плевен. 1994. Научна сесия Академик Юрдан Трифонов (1864-1949), Плевен, ноември 1994 г.: Докл. и науч. съобщения / Науч. ред. и състав. Георги Данчев, Михаил Грънчаров. - Враца : [Ист. музей], 1996. - (Библиотека Български северозапад ; 9. Серия Научни изследвания ; 4)
- ²⁴ Вж. Динеков, П. Литературно-историческите изследвания на Юрдан Трифонов. – В: *Литературни въпроси*. С.: Народна култура, 1963, с. 330-347.
- ²⁵ Нещо подобно ще напише и Св. Николова в заключението на своята речникова статия за Ю. Трифонов: „Много от конкретните решения на Т. са валидни и днес, макар че общите методологически позиции на историко-филологическата школа, към която принадлежи, отдавна са преодоленни.” – *Речник на българската литература*. Т. 3, С.: БАН, 1982, с. 473.
- ²⁶ По сведения на Цв. Симеонов от първоначално предложения план на първия том са отпаднали „главно трудове, отнасящи се за периода на османското владичество и за някои български възрожденци, като П. Р. Славейков”. Вж. Симеонов, Цв. Цит. съч.
- ²⁷ Повече за този сюжет вж. Аретов, Н. *Национална митология и национална литература. Сюжети, изграждащи българската национална идентичност в словесността от XVIII и XIX век*. С.: Кралица Маб, 2006, с. 277-294
- ²⁸ Грънчаров, М. и Аспарухов, М. Юрдан Трифонов – историкът на Плевен. – В: *Научна сесия Акад. Юрдан Трифонов...*, с. 99.
- ²⁹ Любенова, Л. Юрдан Трифонов като историк на българската църква. – В: *Научна сесия Акад. Юрдан Трифонов...*, с. 52-61. С усилие съдържам желанието да попитам за правилата, които позволяват да се възразява на авторитетни учени, както и

да коментирам някои от квалификациите, но не мога да не уточня, че когато излиза тази статия, Трифонов отдавна е покойник.

³⁰ Вж. Косев, Д. Петко Рачов Славейков. Обществена и политическа дейност. - *Год. на СУ, Ист.-филол. фак.*, г. XLIII, 1946-1947, с. 1-185, Т. XLV, 1948-1949.

³¹ Вж. Баева, С. *Петко Славейков. Живот и творчество. 1827-1870*. С.: БАН, 1968, с. 71, 221, 229-230, 232, 235-236. В повечето случаи С. Баева не предлага конкретни контрааргументи. Вж. напр.:

„В своята статия „Спомените на П. Р. Славейков[...]” известният със своите сериозни и добре аргументирани трудове в областта на литературната история Юрдан Трифонов се опитва да докаже, че спомените на Петко Славейков за първата му песен против гръцкия владика в Търново и изпъждането му от града не отговарят на действителността. Той не само ги подлага на унищожителна критика (поради това, че били писани по-късно), отрича едва ли не достоверността на всички данни, които се съдържат в тях[...] За съжаление доводите на Ю. Трифонов са повлияли на някои изследователи[...] Вж. например Г. Константинов, *Избрани произведения на П. Р. Славейков*, София, 1939, с. 193; М. Арнаудов, *Неофит Бозвели*, София, 1930, с. 334 и др.

Пръв категорично се противопостави на Ю. Трифонов Димитър Косев в своята обстойна, научно издържана и богато документирана монография, цитирана вече много пъти от нас[...]” (с. 235).